

אין עוד מלבדו

לע"נ מו"ר הגאון ר' יצחק אייזיק ב"ר בנימין זאב מנשר זצוק"ל
זל"ת י"ב טמוז תשס"ג

ועד שבועי שנמסר ע"י אחד הדרדשנים שליט"א

פרשת משפטים

כח הציור - להרגשת הזולת

אם כִּסְף תִּלְוֶה אֶת עַמִּי, אֶת הָעֲנִי עִמָּךְ, לֹא תִהְיֶה לּוֹ פְּנֹשָׁה (שמות כ"ב, כ"ד). והביא רש"י את דברי חז"ל הקדושים: "את העני עמך - הוי מסתכל בעצמך כאילו אתה עני". כאן רואים כמה נשגב הוא כח הציור, וכמו שידוע יסודו הגדול של הסבא מקלם: ההבדל בין צדיק לרשע הוא בכח הציור, וא"כ שומה עלינו להתבונן בדברים אלו, שהלא קיבלנו מתנה נפלאה זו של כח הציור על מנת להשתמש בה לדברים חשובים כמו אלו.

והזכרנו מספר פעמים כמה היה הסבא מקלם מזכיר את חשיבות כח הציור שזו הדרך להרגשת השני, וזה הרבה מעבר לנתינת צדקה. וכפי שכבר נהג כך משה רבינו וככתוב: וַיֵּצֵא אֶל אָחִיו וַיֵּרָא בְּסִבְלָתָם (שמות ב, יא), ופירש"י נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם. ואין ספק שזה מפתח נכבד מאד להשגת צורת אדם וללא זה האדם הוא פשוט בעל מום ר"ל.

כמה סיפורים בעני"ז

וידוע הסיפור שהיה עם אחד מגדולי ישראל שבאירופה, שכיתת את רגליו בכפור ובשלגים כדי לאסוף כסף עבור עניים ומשפחות דלות אמצעים, עבור עצים להסקה לחימום הבית בחורף המקפיא של אירופה, באחד מהימים הוא הקיש על דלתו של גביר אדיר, והגביר נחרד

למראה כבודו של הרב שהגיע בעצמו, והזמינו להיכנס לסלון ביתו המוסק, אבל אותו רב סירב, ונשאר על עומדו בפתח הדלת, בשיאה של סופת השלגים וסירב להיכנס, שיני העשיר החלו נוקשות מהקור העז, ונאלץ להרגיש את הקור החודר לעצמות, וכך שטח הרב באוזני העשיר את כאבם ומצוקת העניים הרועדים מקור, שאל הגביר את הרב: מהו הסכום הנדרש? השיב לו הרב את גובה הסכום הכולל, נעתר הגביר לבקשת הרב ולו כדי לסיים את השיחה המקפיאה הזו... ואכן הרים את תרומתו ההגונה לטובת העניין.

לאחר שתרם פנה הגביר אל הרב ושאלו: מדוע לא נכנס הרב לביתי? ומה פשרו של הדו - שיח הקפוא הלזה...!? השיב הרב: ידעתי בני, שברגע שאכנס לביתך ואסביר לך את שליחותי ליד התנור הלוהט תוך כדי שמיעת פצפוצי העצים הנשרפים, שוב לא תרגיש את תחושתם של העניים האומללים הקופאים בבתיהם. לכן רק לאחר שחשת על בשרך את הקור, פניתי אליך לבקשת עזרה...

הנהגת השתוות למעוטי יכולת

מספר הרה"ג רבי אליהו דיסקין שליט"א: היה בירושלים יהודי צדיק גדול, שהיה גר בגאולה ברחוב חגי, קראו לו הרב מונדרר זצ"ל. הוא היה מכניס אורחים גדול בשבתות, ובעיקר בלילות שבת, וכל ה'שנוררים' (מקבצי

נדבות) של ירושלים היו אוכלים אצלו, הם הרגישו שם כמו בבית.

והנה, באחד מן הימים אחד הקבצנים בירושלים הסתובב באחד הסימטאות של מאה שערים והוא ראה שם איזה רב'ה, הוא הזריד את הראש וביקש מהרב'ה ברכה, הגיב לו הרב'ה: ממני אתה רוצה ברכה? פה בסוף הסימטה יש יהודי מה-ל"ז צדיקים של למשמע דבריו רץ השנורר אל אותו יהודי, אחרי כמה דקות הוא חוזר לרב'ה, מה, זה צדיק זה? הוא שנורר, למה הרב'ה אומר שהוא צדיק? שואל אתה הרב'ה: למה אתה אומר שהוא שנורר? השיב העני: "חמש שנים, כל ליל שבת, אני אוכל אצל מונדרר, והבן אדם הזה יושב שם עם כל השנוררים". מי היה אותו יהודי? זה היה הרב מונדרר בכבודו ובעצמו! חמש שנים השנורר הזה אוכל שם, והוא לא ידע בכלל שהוא הבעל הבית, הוא היה בטוח שהוא בא לשם כמו כל השנוררים, חמש שנים. אף פעם הוא לא שידר להם: "אני הנותן ואתם המקבלים". הוא ישב שם יחד עם כולם. זהו מש"כ: "את העני - עמך".

סיפור נוסף באותו עניין. ר' יעקב לזינסון, היה ידוע כמכניס אורחים גדול מאד בלונדון, היום הוא גר בירושלים. חמישים/שישים שנה הבית שלו היה כמו ביתו של אברהם אבינו. הפונוביז'רב היה בן בית אצלו, הוא זכה לקרבה מיוחדת מהפונוביז'רב.

כל המשולחים שהיו באים ללונדון היו מרגישים בבית, היו פותחים לבד את המקרר, עושים סלט, עושים חביתה, ישנים. הוא קיים בעצמו "ויהיו עניים בני ביתך", היו לו 13 ילדים בלי עין הרע, לפעמים הילדים היו ישנים עם מזרונים על הרצפה במטבח כדי שיוכלו לקבל אורחים.

[דרך אגב, אם אתם מרחמים על הילדים הללו, כדאי לדעת, שפעם מישהו ראיין את הילדים שלו, ושאלם: מה החלום שלכם כשתהיו גדולים? כל ילד ענה בפני

עצמו, החלום שלנו שיהיה לנו בית כמו הבית שגדלנו בו].

באחד הפעמים, היה שם איזה משולח שבא לאסוף בשביל ישיבה, הוא גר אצלו חמישה/שישה שבועות. הוא התחיל להרגיש כבר לא נוח, יש גבול. הוא אמר לבעל הבית: ר' יעקב תגיד לי, כתוב אלו דברים שאין להם שיעור... והכנסת אורחים, אבל בכל זאת יש איזה גבול. כמה השיעור? אני פה חמישה שישה שבועות, ר' יעקב תגיד לי, כמה אפשר עוד?

הסתכל עליו ר' יעקב ואמר לו: תאמין לי, גם אני לא יודע מה השיעור, אבל דבר אחד אני יודע, אני יושב פה כבר למעלה מעשרים שנה ואף אחד לא אמר לי מילה. זו מידת ההשתוות, לתת הרגשה "כמה אני יותר ממך, ובמה אתה פחות ממני". זהו קיום מהודר של "את העני עמך".

הכרתי יהודי שהיה בעל צדקה גדול בירושלים. היה לו משרד של העסקים שלו, ובמשרד היה לו שולחן כבד, עם כורסה בצד אחד, ושרפרפים ממול. כשהיו באים אליו בשביל הביזנס, הוא היה יושב על הכורסה, ואלו שבאו אליו היו יושבים על השרפרפים. אבל כשהיו באים אליו נזקקים בשביל צדקה, הוא היה זורק את הכורסה הצידה, לוקח שרפרף ומתיישב לידם.

שאלו אותו: מה ההנהגה הזאת? הוא הגיב: לא די שהנזקק פניו מתכרכמות כשהוא צריך לבוא לבקש, עוד אני צריך גם לחדר לו, לחזק, להעצים אצלו את ההרגשה שהוא על שרפרף ואני על כורסא?! כל הלימודים החשובים הללו נלמדים מן הפס': "את העני עמך".

יתרה נספית שבידינו...

והנה הזכרנו לעיל את פירש"י מחז"ל בפשר תוספת המילים: "את העני עמך" למצוות ההלוואה? "הוי מסתכל בעצמך כאילו אתה עני", ושאל ע"כ מרן

המשגיח ממיר זי"ע: "לכאורה למה לו כל זה? הלא מצווה לפניו - ילווה לו זדיו! כלומר, לשם מה נצרך המלווה לדמיין עצמו כאילו הוא בעצמו עני, ולא דיו בעצם חיוב ההלוואה?

ניתן להוסיף לשאול על עוד מצוות מהפרשה כמו: וְגַר לֹא תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ - פִּי גֵרִים הֵייתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם (שם כ'), מה הצורך בתוספת: "כי גרים הייתם", וכי צריכים להיות גרים במצרים כדי 'להבין' את המצווה? וכי אם לא היינו גרים במצרים לא היינו מצווים בציזוי זה?!

וכן יש להבין את הנאמר בהמשך בהקשר למשכון שנטל המלווה מהעני על הלוואתו: אִם חָבַל תְּחַבֵּל שְׁלֵמַת רֵעֶךָ, עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֵנּוּ לוֹ, פִּי הוּא כְסוּתָה לְבִדְהָ, הוּא שְׁמֵלְתוֹ לְעֵרוֹ, בְּמָה יִשְׁכַּב וְהָיָה פִּי יִצְעַק אֵלַי וְשִׁמְעֵתִי פִּי חֲנוּן אֲנִי (שם כ"ה-כ"ו), מדוע התורה צריכה להרחיב על מצוקת העני?, לא די בהבנה הפשוטה שאסור לקחת משכון מעני כשאין לו בלעדיה מאומה?!

ה'אור החיים הקדוש' מבאר את פשר העניין, וז"ל: "אם ראית שהיה לך כסף יתר על מה שאתה צריך לעצמך, שאתה מלווה לעמי, תדע לך, שאין זה חלק המגיעך אלא חלק אחרים שהוא - "העני עמך", וזוה רמז כי צריך לפתוח לו משלו. ואולי כי רמז לו גם כן שלא יתנשא ויתגדל על העני בראותו כי הוא הנותן לו, והוא אומר: 'לא תהיה לו כנושה', לשון נשיאות ומעלה, כי משלו הוא נותן לו". כלומר שהתורה מלמדת את המלווה העשיר שעליו להפנים שעל הממון הנצבר לו מעבר לצרכיו הוא משמש כ"גבאי צדקה", ולא כבעל הבית! וזהו: "את העני עמך" זהו החלק שלו ולא שלך.

ונוסיף לכך גם את דברי רבי יהונתן אייבשיץ זצוק"ל ע"ד הדרוש: "אם כסף תלווה", האם לאחר פטירת האדם הכסף ילווה אותו? הרי "את העני עמך" - רק את המעשים הטובים הוא נוטל עמו, הצדקה שנתן לעני היא

שתלווה אותו גם לאחר פטירתו.

מרב המשגיח ממיר בספרו "דעת תורה" מיישב את הדברים מזווית מעט שונה. ועיקר תוכ"ד שם (בלשוננו): דהנה, בעבר בבתי ספר ללימודי רפואה, היו מלמדים את התלמידים את תורת הרפואה על שלד של מת, בכל שאלה שעמדה על הפרק, היו מביטים באותו שלד, ועל פי דרך מהלכו מתלמדים איך לתקן למעשה את כל עניני הרפואה. זו הייתה הדרך היחידה ללימוד חכמת הרפואה והניתוח.

ולהבדיל - מלמדנו המשגיח - ניתן כך גם ללמוד ולהפנים את תורת: "בן אדם לחברו", כשם שבלימוד תורה ומצוות תפילין ושאר מצוות שבין אדם למקום יש דין: שְׁוִיתִי ה' לְנֶגְדֵי תְמִיד (תהלים טו, ח), ולדעת שהמצווה מקרבת אל ה', [וברמ"א בריש השו"ע הביא מהרמב"ם שאפי' בכל הליכותיו, וכידוע], מעין זה במצוות החסד יש לשוות את העני ואת הזולת מול עיניו, ולדעת שמטרת המצווה להתקרב אליו - אל העני!

חז"ל מגלים לנו בזה את הסוד הגדול, שאם הנך מלווה כסף לעני, ורוצה לקיים את מצווה ההלוואה בשלמות, הרי שעליך ללמוד מהשלד שזהו עצמך - על נפש חברך. כי אם לא תנסה להעמיד את עצמך במקומו ולחוש בתחושות העוני שלו, המתבטאות ברעב, צמא, קור, ושאר חסרים. לא תוכל לעולם להבין כיצד מקיימים את מצוות ההלוואה. כי אתה לא נמצא שם. אתה במרומי מגדל השן עטוף במשי וארגמן, כיצד תחוש בכאב והבושה של חברך העני הנצרך לרבים?!

זהו א"כ ההבנה בדברי רש"י: "הוי מסתכל בעצמך כאילו אתה עני", נסה לדמיין עצמך במקומו, התבונן נא במצבו, תהיה לרנע "שלד", ומשם תלמד על החי - כיצד מחיים ומרפאים יהודי כאוב בגוף ובנפש הנצרך לחסדי הזולת.

ומכאן גם על הזנאת והלחצת הגר

לאור דברים אלו ניתן גם להבין את תוספת הדברים באיסור על הזנאת הגר: "כי גרים הייתם בארץ מצרים", וביאור הדברים, שלא רק כפי המובן הפשוט שמכיוון שהיינו בעבר גרים אז התביעה עלינו גדולה יותר. כי אם דרישה להתבונן בעבר כמשל "השלד", וממנו לחוש את נפש הגר! להרגיש אותו ואת מצוקותיו בארץ זרה לו. ואז לא רק שלא תלחיצנו אלא גם תסייע בעדו! תיטיב עמו, תרפד את צעדיו החדשים בעולמו כי אתה היית שם.

כך גם בנטילת המשכון מהעני, נדרש המלווה להרהר ולחשוב אודות חיי העוני האומללים שלו, באותם שעות שהכסות והכרית בביתך, חשוב נא והיכנס "לנעליו", תעורר את רגש הרחמנות והחמלה היהודים שבך למצבו של שכנך העני.

הענקת חשיבות לאחר

ולקראת סיום נביא שני סיפורים, הממחישים את שלמות החסד ב"הרגשת" צרכי הזולת, ולא זו בלבד אלא אף בהענקת חשיבות להם. מסופר על הגאון הגדול רבי אברהם יעקב פאם זצוק"ל ראש ישיבת "תורה ודעת" בחו"ל שהקפיד להשתתף בכל שמחה שהוזמן, למרות גילו המופלג ועיסוקיו הרבים בהרבצת תורה והנהגת הציבור. היו זמנים שאף היה משרך את רגליו בערב אחד לכמה שמחות. גם כשהיה בשנת אָבֵל ל"ע היה מגיע לשמחה למספר דקות והולך.

פעם נשאל ע"י מקורביו מה פשר מסירות נפשו להשתתף בשמחות מידי לילה? הרב ענה במתק שפתיו: "עבורי זה אכן מידי לילה, אך עבור החתן זה פעם בחיים!".

כשהקים מרן הרב מפוניבז' זצוק"ל את הישיבה המעטירה, הוא צרף לצוות הטכני של העובדים גם יהודים גלמודים, שרידי שואה, קשיי יום. הישיבה

היוותה עבורם קורת גג ומקור פרנסה. אחד מהם היה ר' משה וייטרק ז"ל ששימש כ"נגר הישיבה", עיקר עבודתו התמקדה בתיקון סטנדרים שהתפרקו. יום אחד שהי' חם במיוחד, ראה מרן הרב זצ"ל את ר' משה יושב כפוף, מזיע ומתאמץ לתקן סטנדר שראה ימים יפים יותר, ניגש אליו הרב ובחביבות רחימאית ליטף את שכמו ואמר: "אהה, ר' משה, איזה זכות יש לנו, שלושים שנה אנחנו ביחד בונים את הישיבה!!", למשמע הדברים ר' משה זקף את גווי וחייך. ומעתה, לכל מי שפגש - הפטיר: "שמעת את אשר אמר לי הרב? שנינו ביחד בונים את הישיבה כבר 30 שנה. אני הנגר, והרב הגדול - בונים יחדיו את הישיבה... (מפי הרב דוד ברזורמן שליט"א).

המצוות מעצבות את האדם

ומעל כולנה יש לזכור את אשר למדונו רבותינו כלל זהב בכל קיום המצוות: "שלא האדם עושה מצוות, אלא מצוות עושות את האדם", שכן דרשו חז"ל עה"פ: וְעִשְׂיָתֶם אֹתָם (ויקרא כב, לא) - חסר ו', שע"י קיום המצוות אתם עושים את עצמכם, למשל במצוות החסד, מלבד החסד עצמו בנתינה לנצרך. יש כאן מטרה לא פחות חשובה והיא 'לעדן' את הנותן! לרככו ולפתוח את לבו. וע"כ כאשר הוא יעשה את המעשה ללא שימת לב לצרכיו ולרגשותיו של הנצרך אזי המצווה תהיה מצווה חלקית והנותן יישאר כמעט כפי שהיה לפני עשיית המצווה.

ניתן לקבל את הגליון במייל
e0527167700@gmail.com
לפירוטים, לתרומות, להערות ולתארוזות
052-716-7700